

ДІАЛЕКТИКА «ЛЮДЯНОСТІ» У КОНТЕКСТІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Відразу зазначимо, що поняття «людяність», яким користуються організатори конференції, трохи «ріже» нам вухо. Адже хоча й можна прослідкувати його корені в римській філософії: вперше застосував поняття Humanitas Цицерон. В той же час набуло неабиякої популярності це поняття лише через тисячу років, в епоху Відродження. Саме від етимології слова, що вживалося в свій час Цицероном, Петрарка почав популяризувати гуманітарні науки. І до нашого часу все, що пов'язано з людяністю, ми звикли називати гуманізмом. Гуманне відношення людини до людини, всі соціальні сфери: освіту, мистецтво, мораль – все це протистоїть антигуманізму.

Тому здавалося б, організатори навмисне уникають слова гуманізм, неначе це звичне слово вже давно не містить того змісту, який ми йому надаємо по догматичній звичці. Можливо це дійсно так, і як загальноприйнята релігійна мораль, гуманізм теж вимагає свого критичного переосмислення. Що ми і вирішили здійснити в своїй роботі.

Навіть розглядаючи це поняття історично, можна зробити припущення, що виникнення гуманізму можливе було лише в контексті розвитку його протилежності. Не даремно греки, колиска нашої цивілізації, не користувалися цим поняттям. Можливо це було пов'язано з тим, що всі греки навіть не розуміли інакшого відношення до людини – як людяність. Звичайно, це було б неможливо без рабовласництва, але навіть Аристотель не вважав раба людиною, тому це відношення на рабів не розповсюджувалось. А от за часів Римської імперії, коли розвиток приватної власності, досяг можливості антигуманістичних відносин до свого товариша, такого ж громадянина, як і ти сам, в середині людського суспільства, і народжуються заклики Цицерона.

В той же час це поняття не змогло закріпитися зі своєю протилежністю, у зв'язку з «рабською» революцією – християнством. Християнством, яке було направлено проти того антигуманістичного римського «розквіту», і в той же час не могло мати нічого спільного з гуманістичними ідеями, оскільки, знову ж таки, було масовою ідеєю рабів. Можна сказати, що християнство стало альтернативою, втілюючи антигуманістичний гуманізм, чи гуманізацію антигуманізму. Єдиним людяним, хто міг проявлять людяність в ті часи був бог.

Лише в XV столітті гуманістичні ідеї, на противагу саме теоцентризму, набувають свого розквіту і апогею в працях Петрарки, Піко

делла Мірандоли, Еразма Ротердамського тощо. Не секретом є те, що ці ідеї аж ніяк не були безпосереднім продовженням думок Цицерона. Це було возвеличення італійського ремісництва, що були основою товарно-грошових відносини. На той час капіталістичні відносини були прогресивним рухом суспільства, і як результат, їх розвиток співпадаючи з розвитком людства, втілював найкращі ідеї того часу. Можливо, саме тому гуманістичні рухи розвивалися кращими з умів того часу, і так активно були сприйняті широкими масами. Хоча вже в той час носили двоякий характер, з однієї сторони – альтруїзм, який возвеличував Людину, серед творінь божих, здатну досягнути божественних висот, [3] але в той же час і егоїзм, як інша сторона гуманізму. Коли кожен ремісник ставав «ковалем» свого щастя, і щодо щастя інших йому було байдуже, оскільки їх щастя залежало від них самих. Не даремно кращі діячі тієї епохи, на кшталт Леонардо да Вінчі, писали свої міркування в зашифрованій формі лише для себе.

Але й в Відродженні гуманізм розвивався в контексті засилля антигуманізму. Достатньо згадати того ж Леонардо, який стверджував, що «деякі люди повинні називатися не інакше, як прохід для їжі, виробники лайна, і наповнювачі нужників, тому що від них в світі нічого іншого не видно, нічого доброго ними не чиниться, а тому нічого від них не залишається, крім повних нужників»... «І якщо знайдуться серед людей такі, які матимуть якості і гідність, не женіть їх від себе, воздайте їм шану, щоб не потрібно було їм бігти від вас і віддалятися в пустині і інші усамітнені місця, рятуючись від ваших підступів» [2, с. 114].

Тому більшість представників в кінці кінців досліджували замість можливостей людини, проблеми фортуни та фатуму. Щоправда теоретично дослідити ці проблеми не вдалося через реакцію релігійних рухів в контексті капіталістичних трансформацій. Не ж можна стверджувати, що то був прогресивний рух, створений прогресивними на той час відносинами. Проте чим далі розвивався капіталізм, чим далі він утверджувався в правах, все більше гуманістичні заклики до свободи, прав, рівності, справедливості зводилися до апології індивідуалізму, на противагу суспільним відносинам. Теоретичним апогеєм такого стану речей стало Просвітництво, а безжальним критиком ідеалізації цих відносин – Велика французька революція. Після неї більшість гуманістичних ідей поступово почали вироджуватися і перетворюватися в свою протилежність. Вони ідеалізуються в законодавчих актах міжнародного та національного характеру, пропагуються засобами масової інформації на кшталт сімейних цінностей, людських можливостей, моральності і освіти тощо. Але в реальності вони все більше перетворюються в догматизм, що підкріплює суспільні відносини.

Навіть християнська церква, що пристосувалася до сучасних реалій, теж імпонує себе гуманістичною релігією. Хоч як це безглуздо не звучить. І навпаки, всі вищеназвані найгуманістичніші цінності перетворилися в свою протилежність. Візьмемо для прикладу освіту. Вона, відірвана від практики, перетворила загальнолюдські досягнення – знання, в схоластичні вчення. Які учні завчають, не розуміючи їх цілей і практичного використання. В результаті школа перетворилася на місце перебування дітей, поки батьки віддають данину дисципліні голоду. А вчителі перетворилися в агітаторів вихолощених знань та наглядачів даних закладів.

В таких антилюдяних умовах дитяча психіка або ламається, або починає ламати все навкруги. Не даремно, вчителі констатують, що діти все частіше проявляють жорстокість до свого оточення. Не даремно в суспільстві вже впроваджене в загальний вжиток поняття «булінг». І не даремно, вже є закони, що до протидії такого цькування дітьми дітей. По суті, гуманізм полягає в тому, що ми змушуємо дітей бути гуманістами. Тобто освіта, школа, вчитель – перетворюється на центр антигуманістичних відносин, які неможливо впорядкувати нормативними актами.

Оскільки, як і в сім'ї, дитина є відображенням всіх проблем між батьками, так і школа є лише відображенням суспільно-капіталістичних проблем, проте іноді в більш «яскравій формі». Це лише зовнішнє протиріччя, яке на відміну від внутрішнього, може закінчитися вибухом, а не стрибком, як це в свій час теоретично обґрунтував В.О. Босенко [1]. І поки не буде стрибка цих відносин, поки суспільство від капіталістичного гуманізму не перейде до людяності, до таких найбільш сприятливих умов для найбільш активного пізнання і перетворення дійсності, коли всім буде відкритий доступ до всіх шаблів накопиченої людської культури, ці зовнішні протиріччя будуть лише перетворюватися на «вибух». І чим більше ми будемо згладжувати суперечності і намагатися в умовах капіталізму нав'язати гуманізм, тим більший буде вибух антигуманістичної протидії. Коли молода людина буде купляти автомат і йти з ним в школу, а ми лише будемо розводити руки від таких випадків і казати, яка це була тиха і спокійна дитина.

Можливо це лише гіпотеза?

Але ж недаремно конференція в більшості випадків замінила слово «гуманізм» на «людяність».

Література

1. Босенко В.О. До питання про діалектику взаємовідношення «вибуху» і «стрибка» в процесі руху / Валерій Олексійович Босенко. – К. : Видавництво київського університету, 1961 р. – 132 с.

2. Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения: Учеб. пособие для филос. фак. и отд-ний ун-тов / А.Х. Горфункель – М. : Высшая школа, 1980. – 368 с.
3. Мірандола Піко Промова про гідність людини / Піко делла Мірандола // [пер. з лат. Назарія Назарова] – Всесвіт. – 2013. – № 11–12. – С. 44–64.

Михайло Мінеєв (Київ)

ПРАКТИКА НАРОДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТЮ. РАНІШЕ І ЗАРАЗ

Людина робить саму себе – це настільки розхожа фраза, що немає того, хто її не чув. І він, і вона роблять чи зробили самі себе. Але що стоїть за цим, на сьогодні модним висловлюванням? Ще вчора ми могли б, за Аристотелем та іншими древніми греками та їх подальшими послідовниками, сказати, що це олюднення себе, становлення себе на правах особистості. Тобто взяття на себе відповідальності самоздійснення та самовизначення. Такої відповідальності, яка не дає жодних «чарівних» моментів. Бонусів і тому подібного. А тільки актуалізує людину, як людину і тим самим зважає на плечі кожного хрест. Щось, що, як з'ясувалося декотрими, можна було б і не нести.

Актуалізація себе на правах людини не несе ніякої вигоди. Тут я довірюся попереднім мислителям. Не модним. Вам не дадуть за людське ставлення підвищення, поваги, нехай і заслуженої. І це незважаючи на те, що ви тим часом все ж таки робитимете те, що уготовано саме вам. Усвідомлюючи чи не усвідомлюючи, що за відмову нести свій хрест вас швидше похвалять, ніж пожурять. Таких прикладів можна накидати безліч. Ось перед очима забуті всіма лейтенанти. Ті, хто охороняє кордон від шахідів, знаючи, що начальство про них забуло, а боєкомплекту вистачить хвилини на дві бою. Це перш, ніж трапиться змітання людини. Або ж не так криваво – професори, які читаю лекції щиро та гідно навіть для людей, яким байдуже, що їм випало слухати. Нехай художники, які пишуть без огляду на визнання та збагачення.

У контексті сучасності затерта фраза про «саморобність» людини має зовсім інше значення, ніж раніше. Тепер людина, яка зробила саму себе – це істота, яка утвердилася в суспільстві на певному положенні. Незважаючи на стан людини, що існує до певного положення. Правильніше було б сказати, утвердилась на правах людини у суспільному розумінні особистості, а не вічному. А як можна утвердитися в суспільстві? Кінцевим